

Hur har vår konsumtion förändrats?

Av docent RAGNAR BENTZEL, Industriens Utredningsinstitut

Några forskare vid Industriens Utredningsinstitut är sedan några år tillbaka sysselsatta med att söka beräkna hur konsumtionen av olika varor och tjänster utvecklats under senare år samt med att göra en prognos över den framtida konsumtionsvaruefterfrågans inriktning. Ledaren för detta forskningsprojekt, docent Ragnar Bentzel, belyser här några viktiga drag i vår konsumtionsutveckling.

Den inkomststegring som ägt rum under de senaste 25 åren har möjliggjort en år från år ökad privat konsumtion. I början av 1930-talet konsumerade vi varor och tjänster för 6 miljarder kronor, medan vår konsumtion under år 1955 beräknas uppgå till ca 28 miljarder kronor. Nu får inte detta tolkas så att vår konsumtion kvantitativt sett skulle ha fördubblats under dessa 25 år. Den åtskridande penningvärdeförändringen, eller om man så vill höjningen av den allmänna prisnivån, har medfört att våra 28 miljarder i dag endast är värda ca 13 miljarder räknade i 1930 års penningvärde. Överslagsvis kan man således säga att vi fördubblat vår konsumtion under de sista 25 åren. Räknad per individ blir dock konsumtionsökningen något mindre, eftersom vårt land nu har i runt tal 1 miljon fler innevånare än 1930, vilka alla skall ha sin del av vår gemensamma »konsumtionskaka».

Det förhållandet, att den årliga privata konsumtionen kvantitativt sett ungefär fördubblats från början av 1930-talet till mitten av 1950-talet innebär givetvis inte, att vi nu köper dubbelt så mycket av alla varor och tjänster, som vi gjorde i början på 1930-talet. Vissa varor har i själva verket ökat betydligt mer än till det

dubbla, medan andra inte alls ökat så mycket. En del av de varor, som vi nu köper, gick överhuvud taget inte att få för 25 år sedan och några varor, som då användes, har nu helt försvunnit ur handeln.

Om man vill ge en överskådlig bild av hur konsumtionen av varor och tjänster förändrats under en viss tidsperiod, kan man inte behandla varje enskild vara för sig. Man måste alltid göra en gruppindelning av de enskilda posterna och betrakta utvecklingen av dessa grupper. I nedanstående diagram visas, hur stor andel av de totala konsumtionsutgifterna som åtgått till vissa stora grupper: livsmedel (inkl. vin, sprit och tobak), bostad (inkl. bränsle och lyse), beklädnad, hemutrustning samt rese- och bilkostnad. Som jämförelse har i diagrammet medtagits några amerikanska data.

Den andel av samtliga konsumtionsutgifter, som åtgått till köp av livsmedel, har hållit sig ganska stabil. Under hela den betraktade perioden har denna andel varit ungefär 40 procent. För innevarande år innebär denna siffra, att vi äter och dricker upp ungefär 11 miljarder kronor per år. Räknar vi bort sprit, tobak samt förtäring utom hemmet reduceras denna siffra till 9 miljarder.

Kalorimässigt sett har vår livsmedelsförbrukning per capita inte stigit nämnvärt sedan slutet på 1930-talet. Stora förskjutningar har emellertid skett i matvaruköpen sammansättning. Vi köper numera betydligt mer förädlade livsmedel än tidigare. Husmodern av idag har sålunda befriat sig från en del av hushållsarbetet genom att köpa industriellt framställda

matvaror i stället för råvaror. Man använder numera t. ex. betydligt mycket mer färdigbakat bröd än förr, då man köpte mjöl och bakade själv. (Privatpersoners köp av vete- och rågmjöl har gått ner från 350 milj. kg 1931 till 220 milj. kg 1953, medan samtidigt köpen av färdigbakat bröd stigit från 150 milj. kg till 300 milj. kg). Och det säljs ju numera stora kvantiteter matvaror i form av konserver samt av djupfrysta och vacuumtorkade produkter, vilka inte fanns att tillgå under 1930-talet.

Man förväntar sig vanligen, att livsmedelsandelen skall sjunka, när realinkomsten stiger. Anledningen härtill är den att ett flertal budgetundersökningar — utförda såväl i vårt land som utomlands — har visat, att den andel av inkomsten som åtgår till köp av livsmedel bland familjer i olika inkomstlägen som regel är mindre ju större inkomst familjen har. Enligt socialstyrelsens undersökning 1952 använder således barnfamiljer, som efter skatt har en inkomst mellan 6.000 och 10.000 kronor, genomsnittligt 43 procent av sina inkomster till mat och dryck, medan barnfamiljer med inkomster mellan 10.000 och 15.000 kronor endast använder 36 procent. En allmän inkomststegring bör då, tycker man, medföra en minskad livsmedelsandel för samtliga familjer tillsammans. Som framgår av diagrammet har emellertid en sådan minskning inte skett.

Det förhållandet, att livsmedelsandelen i Sverige inte fallit, kan ses som resultatet av flera samverkande faktorer. För det första har livsmedelspriserna stigit förhållandevis mer än andra priser. För det andra har den nyssnämnda övergången från köp av råvaror till köp av färdigvaror sannolikt inte enbart varit en följd av stigande realinkomst utan också av andra faktorer såsom exempelvis svårigheter att få hemhjälp och en sprängning av hushållen i mindre enheter. Vidare har sannolikt också den inkomstutjämnning,

Konsumtionens fördelning i Sverige och USA, 1931-1953

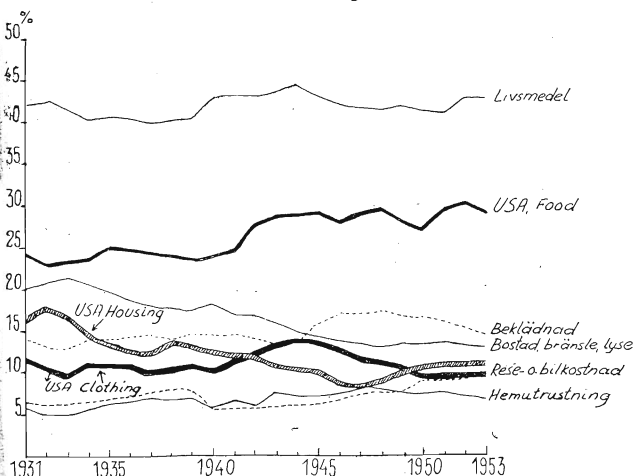

Diagram 1.

som skett, motverkat förekommande tendenser till sjunkande livsmedelsandel.

De förut angivna 11 miljarder, som vi f. n. ger ut på livsmedel per år, avsåg den samlade livsmedelskonsumtionen; vidstående diagram visar fördelningen på olika slags livsmedel år 1954.

Utgiftsandelen för *bostad* har fallit från drygt 20 % i början på 30-talet till ca 13 % under senare år. Denna siffra, 13 procent, är givetvis påverkad av de speciella förhållanden, som f. n. råder på bostadsmarknaden. Om marknadsläget varit mera »normalt» hade sannolikt bostadsandelen varit något högre. Hur mycket högre den skulle varit är emellertid svårt att säga. Observeras bör att bostadsandelen redan före hyresstoppet och bostadsbristen på 40-talet befann sig i ganska starkt sjunkande. En på längre sikt sjunkande bostadsandel har tydligen gjort sig gällande även i USA (jämför diagram 1).

Beklädnadsposten har hållit sig relativt konstant kring 14—15 procent av vår budget utom åren närmast efter kriget, då den steg till dryga 17 procent. Under dessa år gjorde sig troligen en del eftersatta behov gällande samtidigt som importsvårigheterna lade vissa hinder i vägen för konsumtionen av *andra* varor. Priserna på kläder låg under denna tid dessutom relativt högt. Från 1948 har beklädnadsgruppens andel av den privata konsumtionen successivt sjunkit tillbaka till förkrigsnivån, 14 procent, vilket f. n. innebär ca 4 miljarder kr per år. Inom gruppen har konfektionen ökat kraftigt eller från 4 till 6 procent, medan vår skobudget liksom våra utgifter för skrädderiarbeten och metervaror procentuellt sett minskat.

Såväl svenska som amerikanska budgetundersökningar visar att bland familjer med olika inkomster beklädnadsutgifterna uttryckt i procent av samtliga utgifter inte varierar särskilt mycket. Man lägger tydligen ner ungefär lika stor andel av sin inkomst på kläder oavsett inkomstens höjd. Detta förhållande talar i och för sig för att vid oförändrade prisrelationer den andel av landets totala konsumtionsutgifter som går till beklädnad kommer att förbli oförändrad.

Det konsumtionsutrymme, som »friställts» genom att vi minskat våra bostadsutgifter från 20 till 13 procent, har som förut nämnts inte medfört att livsmedels- eller beklädnadsgrupperna ökat sina procentandelar i motsvarande grad utan denna ök-

ning får sökas i andra grupper av varor och tjänster.

Det är framför allt grupperna hemutrustning (möbler, bostättningsartiklar, dammsugare, radioapparater, symaskiner, etc), rese- och bilkostnader samt rekreation och hobby som ökat sina andelar av den totala privata konsumtionen. Hemutrustningsartiklarna, som vid 30-talets början tog ca 5,5 procent av vår budget i anspråk,

drar nu 6,5 procent. Heminredningstextilierna har ökat från 1,3 till drygt 2 procent. Möbelköpen nådde ett toppläge under 40-talets senare hälft, sannolikt beroende på den ansvällning av hushållsbildningen, som då skedde. Våra utgifter för rekreation och hobby har under den senaste 25-årsperioden ökat från 4 till 6 procent av våra samlade konsumtionsutgifter. Den största ökningen noteras emellertid av rese- och bilkostnaderna, som stigit från ca 6 procent 1931 till f. n. ca 10 procent. Medan inom denna grupp järnvägs- och båtresorna procentuellt sett drar lika stor del av vår konsumtion nu som på 30-talet har utgifterna för bilar och motorcyklar expanderat från knappt 1,5 procent år 1931 till drygt 5 procent år 1954. Innevarande år torde drygt 1.500 milj. kr. konsumeras i form av inköps-, drifts- och underhållskostnader för bilar och motorcyklar. Detta belopp är, för att göra en jämförelse, något mindre än vad vi ger ut på sprit och tobak per år.

Framtidens konsumtion

Som förut nämnts har vår reala konsumtion fördubblats över en 25-årsperiod. Detta motsvarar en årlig ökning på ca 3 procent. Fortsätter denna utveckling skulle vi år 1965 efterfråga varor och tjänster för nära 40 miljarder kronor uttryckt i nuvarande penningvärde — mot f. n. 28 miljarder. Hur kommer vi då att disponera dessa våra ökade konsumtionsutgifter i framtiden?

Inom Industriens Utredningsinstitut håller man f. n. på med en brett upplagd undersökning angående konsumtionsvanornas förändringar. Därvid framstår nyssnämnda fråga som huvudproblemet. Det är ännu för ti-

Livsmedelsutgifternas procentuella fördelning år 1954

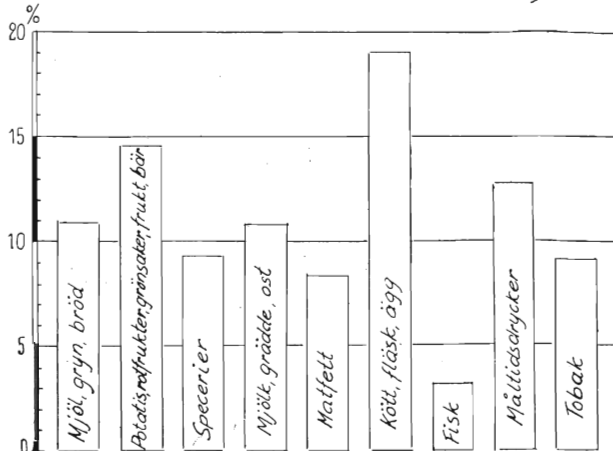

Diagram 2.

digt att ge några definitiva resultat från denna undersökning men vi skall här nedan gå händelserna något i förväg och i anslutning till vad som ovan sagts på några punkter diskutera hur man kan tänka sig framtiden kommer att gestalta sig.

Såvida livsmedelspriserna inte stiger i förhållande till andra priser finns det starka skäl att för framtiden tro på en sjunkande livsmedelsandel. Det förefaller visserligen troligt, att flera av de faktorer, som under den sista 25-årsperioden motverkat den »naturliga» sänkningen av livsmedelsandelen, även i fortsättningen kommer att göra sig gällande, men att de skulle verka med sådan kraft, att denna andel i längden skulle bli oförändrad, förefaller ytterst osannolikt. En viss reservation må i detta sammanhang dock göras beträffande effekten av motbokens avskaffande och starkölets införande. Det är inte omöjligt att dessa förhållanden kan — åtminstone temporärt — leda till en ökning av livsmedelsutgifterna.

Såväl den konstans i tiden, som utmärkt beklädnadspostens andel i de totala konsumtionsutgifterna, som de resultat vilka erhållits från budgetundersökningar gör det naturligt att gissa på en i framtiden oförändrad beklädnadsandel. Mycket talar emellertid för att beklädnadskonsumtionen kommer att förändras till sin struktur; konsumenternas åldersfördelning kommer att förskjutas, de tekniska framstegen på konstfiberområdet torde ännu inte vara ett avslutat kapitel och ett stigande välstånd leder kanske till ökad användning av specialplagg. En fortsatt övergång från metervara till konfektion är också att vänta.

Bilismens expansion har varit mycket kraftig under de sista åren

Antal personbilar per 1000 inv.

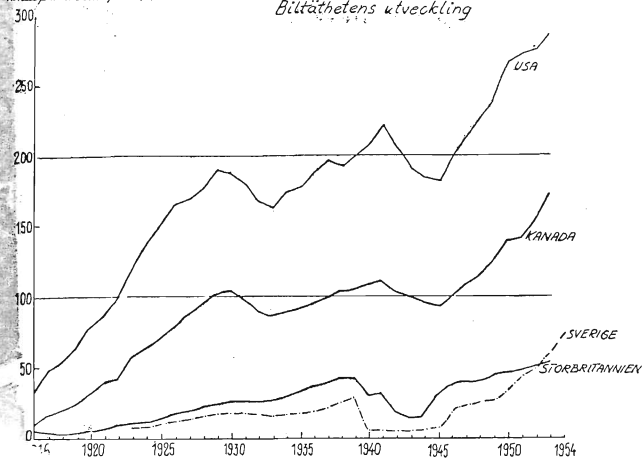

Diagram 3.

som förut nämnts lägger vi nu mer än 5 procent av våra samlade konsumtionsutgifter på bilarna. Den amerikanska procentsiffran är emellertid dubbelt så hög. Redan år 1920, då det f. ö. i USA fanns lika många personbilar per 1.000 innevånare som det nu gör i Sverige, anslög de amerikanska hushållen 6 procent av sina efter skatt disponibla inkomster till bilar. F. n. går det åt mer än 10 procent. Biltätheten i Sverige är nu högst i Europa trots att vi som förut nämnts befinner oss på amerikanarnas 1920-årsnivå. Se ovanstående diagram.

Skulle bilutvecklingen i Sverige följa den amerikanska kurvan från 1920 och framåt skulle vi ha drygt 1 miljon personbilar år 1960. Om vi uppnådde samma biltäthet, som amerikanerna har idag, skulle drygt 2 miljoner bilar rulla på våra vägar. Även om bilismens utveckling i vårt land inte kommer att gå lika fort som den tidigare gjort i USA, verkar det sannolikt, att bilismens frammarsch kommer att fortsätta i rask takt under det närmaste decenniet och att en betydligt större andel av det konsumtionsutrymme i framtiden skall tas i anspråk för detta ändamål.

Om utgiftsandelen för hemutrustning kommer att stiga eller ej, är vanskligt att bedöma. De varor, som här sammanförts till gruppen hemutrustning, är av ganska inhomogen karaktär; hit hör t. ex. dammsugare, radioapparater, symaskiner, assistenter, möbler, matsilver, glas- och porslin samt vissa järnvaror. Att köpen av vissa sådana varor kommer att öka betydligt råder ingen tvekan om, men detta gäller ingalunda för alla. Köpen av sådana varor bestäms till stor del av dynamiska faktorer, beroende på att köpen kan gälla antingen ersättning av utslitna varor

eller nyanskaffning. Vid sidan av befolkningsförhållandena spelar introduktionen av nya varor därvidlag en stor roll. Så länge som en vara är ny och marknaden inte mättad bestäms de totala köpens omfattning huvudsakligen av hur fort varan »slår igenom». Så småningom, när marknaden blir mättad, är det emellertid ersättningsköpen, som helt dominerar. Hur den

framtida utvecklingen på hemutrustningens område kommer att gestalta sig blir därför starkt beroende på den utsträckning, i vilken nya varor kommer att introduceras på marknaden. Bland de nya varor, som sannolikt kommer att få stor betydelse i framtiden, må här nämnas televisionsapparater. Man har beräknat, att köpen av sådana under introduktionsperioden årligen kommer att uppgå till omkring 100 miljoner kronor. En annan nyhet, som temporärt sannolikt kommer att medföra betydande

1 För att ge en uppfattning om den mekanism, som kan tänkas göra sig gällande vid ultrakortvägens införande, kan vi betrakta ett schematiskt exempel. Antag, att det inom ett visst område finns 100 tusen radioapparater och att varje apparat har en livslängd av precis 10 år. Det totala radiobeståndet kan då ha en sådan åldersfördelning, att 10 tusen apparater är mindre än 1 år gamla, 10 tusen mellan 1 och 2 år gamla etc. Några nyanskaffningsköp tänkes inte förekomma inom området utan endast ersättningsköp. För varje år ersättes de 10 tusen apparater, som då blir mer än 10 år gamla. Om varje apparat kostar 300 kronor, innebär detta att hushållens utgifter för radioköp årligen uppgår till 3 miljoner kronor. Säg nu att man inför program på ultrakortväg och att detta inte kan höras utan att radioapparaterna kompletteras med en särskild tillsats, kostande 100 kronor. Man kan då tänka sig, att personer med gamla apparater tycker att det inte är lönt att inmontera denna tillsats i sina apparater och i stället skrotar ner dessa och köper nya, på vilka ultrakortvägsprogrammet går att höra. Säg för att välja ett exempel, att alla apparater äldre än 8 år, utmönstrades av denna anledning. Det skulle innebära, att nyinköpen av apparater det året ökade från 10 tusen till 30 tusen. Om samtidigt alla andra apparater förseddes med insatser à 100 kronor och om de nyinköpta apparaterna liksom tidigare kostade 300 kronor st. skulle därmed också utgifterna för radioapparater och tillbehör öka från 3 miljoner kronor till 16 miljoner kronor. Påföljande år skulle utgifterna åter minska.

Kalendarium

Nedanstående uppgifter har offentliggjorts i pressen på angivna dagar.

- 6/10 RLF föredrar prishöjn. framför subventioner som komp. för skördeminsk., uttal. av RLF-ordf. Edblom.
»Vi har all anledn. till försiktighet med lönehöjn. och investeringar», uttal. av byråch. Cederwall (D.N.).
- 7/10 Avtal om priserna på leveransvirke i Norrland fr. Ljungan norrut: sulfit- och sulfatved höjd 11 öre pr kbf., furusågtimmer oförändrat, gransågtimmer sänkt med 5 öre.
- 8/10 Årets byggkvoter något lättade för att motverka säsongarbetslöshet. 1949 års arbetskraftsutredning har avlämnat sitt betänkande. Bl. a. föreslås central samarbetsnämnd för planering av högre undervisn. A/B Norrländska gruvor med ett aktiekap. av minst 1½ milj. konstituerat.
Minebergs A/B i Sthlm. köper Laxå pappersbruk av Johnson Hill A/B.
»Tjänstemännens Aromsassa» visade markerad återhållsamhet och underströk behovet av friv. sparande och investeringar.
- 13/10 Central varuhusorganisation upprättas inom kooperationen, art. i tidn. Vi nr. 41.
- 14/10 USA:s affärsbanker tillämpar strängare best. för avbet.-krediter. (Wall Street Journal).
Ingen prop. 1956 betr. allmän pension. Uttalande av socialministern.
- 15/10 Restriktiva politiken måste fortsätta. Uttalande av riksbankschefen.
Sågade och hyvlade varor av furu och gran undantagna från prisstoppet.

Syrien — en marknadsanalys. Av Marcel Stein. 214 sid. Exportföreningens förlag. Pris kr 35:—.

Aktuella avsättningsmöjligheter för svenska varor i Främre Orienten har studerats av sekreteraren vid Exportföreningens handelssektion, Marcel Stein. Från en omfattande resa i Levant-länderna föreligger nu en första rapport avseende Syrien.

utgiftsökningar, är införandet av radioprogram på ultrakortväg.¹

Som framgått av diagr. 1 (sid. 453) har förändringarna i de totala konsumtionsutgifternas fördelning mellan olika grupper av varor gått relativt långsamt och regelbundet. Några stora och plötsliga förändringar har inte skett i de stora utgiftsposternas andelar. Det finns all anledning att tro, att detta förhållande skall gälla även i framtiden. Detta hindrar naturligtvis inte, att man kan tänka sig stora kastningar, när det gäller vissa enskilda varor.